

SHOFTIM 2018 – SOURCE SHEET

1. Devarim 16:18 – “appoint judges and enforcers”

שְׁפֹטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לְךָ בְּכָל שַׁעְרֶיךָ

You shall appoint Judges and Enforcers in all your gates (settlements; towns)

2. Sefer Hachinuch #491 – the role of religious leadership

[מצוה] למנות שופטים ושוטרים שיכריחו לעשות מצוות התורה ויחזירו הנוטים מדרך האמת אליה **בעל כרחם**...

שורש המצוה נגלה הוא, שעם הדבר הזה נעמיד דתנו בהיות אימת אלופינו ושופטינו על פני ההמון, ומתוך הרגלם בטוב וביושר מחמת יראה, ילמדו העם טבעם לעשות משפט וצדק מאהבה בהכרתם דרך האמת. וכענין שיאמרו החכמים שרוב ההרגל הוא מה שאחר הטבע, כלומר, כי כמו שהטבע יכריח האדם למה שהוא מבקש, כך ההרגל הגדול חוזר בו כעין טבע קיים, ויכריחנו ללכת בדרך ההרגל לעולם, ובלכת העם בדרכי היושר והאמונה ובחרים בטוב תדבק בהם הטוב וישמח ה' במעשיו...

וזאת אחת מן המצוות המוטלות על הצבור כולן שבכל מקום ומקום... [ו]אף על פי שאין לנו היום בעוונותינו סמוכים, יש לכל קהל וקהל שבכל מקום למנות ביניהם קצת מן הטובים שבהם שיהיה להם כח על כולם להכריחם בכל מיני הכרח שיראה בעיניהם בממון או אפילו בגוף על עשית מצוות התורה ולמנוע מקרבם כל דבר מגונה וכל הדומה לו.

ואל הממונים גם כן ראוי לישר דרכם ולהכשיר מעשיהם ויסירו חרפת העם מעליהם פן יענו אותם על מוסרם שיטלו קורה מבין עיניהם. וישתדלו תמיד בתועלת חבריהם הסמוכים עליהם ללמדם דרך האמת ולתת שלום בכל כחם ביניהם, ויטשו ויניחו וישכחו מלבם כל תענוגיהם, ועל זה ישיתו לבם ובו יהיה רוב מחשבותם ועסקיהם...

3. R. Shaul Yisraeli – what kind of mitzva is this?

יש לברר תוכנה של מצוה זו, האם היא מגדרי המצוות שבין אדם לחברו, שהטילה תורה חובה להדריך את החבר ולהחזירו לדרך הישרה במקרה של סטייה, וזה באמצעות התוכחה שמעמידים אותו על כך? ואעפ"י שהוא עושה את מעשיו מתוך ידיעה ברורה ודעה צלולה, הוטל עלינו לברר לו טעותו למען ייטב לו באחריתו. והרי זה דומה לרואה חברו טובע בנהר שמצוה להצילו (סנהדרין ע"ג, א)... או אולי מצוה זו היא מגדרי המצוות שבין אדם למקום, כחובת תגובה שחייבה אותנו התורה להגיב בראותנו חילול הקודש בביטול מצות השם ע"י אדם מישראל... אין שאלה זו בגדר דרשינן טעמא דקרא, אלא נוגעת לעצם הגדרתה: מהי מצוה זו, ומה תוכנה.

4. Rambam M.T. De'ot 6:7 – it's the result that counts

הרואה חברו שחטא או שהלך בדרך לא טובה **מצוה להחזירו למוטב** שנאמר "הוכיח תוכיח את עמיתך"

5. Nimukei Yosef, Ritva, Maharam Schick – you have to do your part, irrespective of the result

הנמוק"י והריטב"א מעלים שבתוכחה ליחיד חייבים אפילו כשברור הדבר שלא ישמע לו חברו. מזה מוכח שסוברים הם שתוכחה איננה רק אמצעי להחזרה למוטב, שא"כ כשברור ללא ספק שלא יחזור, אין כבר שום ערך למצוה זו. המהר"ם ש"ק (מצוה רמ) כותב כי באופן שאפשר להחזיר חברו למוטב ע"י תוכחה לא צריך קרא כלל, שלמדנו זאת מדין "השבת אבידה" ומ"לא תעמוד על דם רעך" שחייבים על השבת גופו "קל וחומר על השבת נפשו אם הוא חוטא". ועיקר הכתוב של תוכחה לא נצרך אלא כשברור שלא ישמע שמ"מ הוא מחויב להוכיחו.

6. Arachin 16b / Maimonides – what are the limits of one's obligation to coerce/rebuke?

עד היכן תוכחה? רב אמר עד הכאה, ושמואל אמר עד קללה, ורבי יוחנן אמר עד נדיפה.
ואפילו קלל אותו ובזהו לא יסור מלהוכיחו עד שיכהו כמו שבארו

7. Yevamot 63b – there is no requirement to rebuke those who won't listen

אמר ר' אלעזר כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כן מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע

8. R. Yisraeli – individual rebuke vs. group rebuke

לדעת הרמב"ם ודקאי כותיה הסוברים שהמטרה היא רק שיהא דבר נשמע ומתקבל, הפטור "שלא לומר דבר שלא נשמע" הוא מובן מאליו... אכן לשאר שיטות שהחוב אינו תלוי בקבלת התוכחה, לכאורה קשה, מהיכתי תיתי לנו לפטור כשלא ישמעו הדברים? מה בכך שלא ישמעו? עכ"פ הוא חייב לקיים המצוה של "הוכח תוכיח"? ... הנמוק"י וכן הריטב"א מחלק בין תוכחה לרבים לבין תוכחה ביחיד... הרמ"א בשו"ע (תר"ח) מביא דברי הנמוק"י להלכה ומחלק בין תוכחה ברבים לבין תוכחה ביחידות... היוצא מדבריו שמה שאמר ר"א מצוה שלא לומר היינו על תוכחה ברבים...

9. R. Yisraeli – no need to cause yourself financial loss in order to enforce mitzvot

אין צריך להוציא הוצאות בכדי להפריש חברו מן האיסור כי הרמ"א (יו"ד קנז, א) הביא מתשובת מהרי"ו שמי שיש בידו למחות אין צריך להוציא ממון ע"ז. והרי מי שיש בידו למחות היינו שע"י שימחה ימנעו מלעשות העבירה... ואעפ"כ אינו חייב... ונראה שכש"כ שאינו חייב לקבל מכות בכדי לאפרושי מאיסורא, שהרי אין אדם רשאי לחבול בעצמו (ב"ק ד, ע"ב) משא"כ להוציא ממנו.

10. R. Yisraeli – the limits of our obligations

לאפרושי מאיסורא גם במקום שהוא מצוה, אינו חייב לא להוציא על זה ממון ולא לקבל הכאות. אולם אדם גדול וחסיד יכול למסור נפשו כדי לקדש השם. וזה דוקא באדם גדול שיצא ע"י זה קידוש השם, אבל בבני אדם רגילים לא, וממילא גם איסורא איכא משנותן גופו למכים, כיון שאין אדם רשאי לחבול בעצמו. בתנאים של היום שהדור פרוץ ובעלי עבירה מרובים אין אפשרות של אפרושי מאיסורא בדרך פעולה ישירה, שזו שתביא רק לידי ריב והפסד ומכות, במה שאין חייב, ונוסף על כך מתנגד לזה חוק המדינה.

אכן חובת האפרושי מאיסורא דורשת לנצל את האמצעים האחרים הנהוגים כיום בחברה, כמו התארגנות ציבור שומרי התורה לשם ניהול מאבק פוליטי והעברת חוקים מתאימים במוסדות המחוקקים של המדינה שיהא בהם משום אפרושי מאיסורא. שהרי כל מה שאפשר לנצל להשיג את המטרה אנו מחוייבים להשתמש בו. ואם אמנם אין בחקיקת חוק משום החזרה למוטב, והנמנע מלעשות מפחד עונש, חוק המדינה עדיין אינו שומר תורה...

11. All law is coercion & some raw data regarding religious coercion

כל השיטה הדמוקרטית היא כפייה אחת גדולה, שהרי כל החלטה שמתקבלת ברוב קולות היא כפייה עבור המיעוט שהצביע נגד החלטה. לכן כל חוק הוא כפייה של המדינה לאותו אזרח שמפריע לו חוק זה או אחר,

שהרי אם אין צורך בכפיה אין צורך בחוק. למשל, אין חוק שכופה אותך לאכול או לשתות, כי אין צורך בכפיה כזו, ולעומת זאת הרבה אנשים לא היו משלמים מס לולי שהחוק כופה אותם.

אנשים רבים לא היו שומרים על חוקי התנועה לולי החוק שכופה אותם. החוק התקבל על ידי הכנסת, הכנסת אשר נבחרה על ידי העם מחוקקת חוקים לפי הצבעת הרוב. לכל מדינה יש צביון ייחודי משלה, רוב אזרחי ישראל מעוניינים בצביון יהודי מסויים למדינת ישראל, ולכן כל חוקי מדינת ישראל הנוגעים לחוקי הדת, הם חלק ממערכת החוקים של המדינה, ונחקקו במסגרת דמוקרטית. אם כך, לא בכפייה דתית מדובר, אלא בהגבלת חופש הפרט. אולם, אין עם או מדינה בעולם שאינם מגבילים את חופש האזרח בתחומים שונים ומטעמים שונים. שהרי שום חברה אנושית לא תוכל להתקיים כאשר "איש הישר בעיניו יעשה".

נקודה נוספת בעניין הכפייה הדתית: בניגוד להתלהמות המשודרת בתקשורת שכאילו מיעוט דתי כופה את הרוב החילוני, האמת היא: שרוב העם הוא מסורתי ומעלה. כמו שמפורט בסקר שנערך על ידי "מכון גוטמן למחקר מדעי שימושי" נמצא ש:

80% of Israel Jews light Shabbat candles.

67% make "Kiddush" on Friday night.

98% have a mezuzah in their door.

74% believe that the mezuzah protects the house.

92% are strict about circumcision at a traditional ceremony.

83% perform a Bar Mitzvah ceremony.

87% are marry in a religious ceremony

88% are buried in a Jewish cemetery

80% visit the synagogue occasionally during the year.

90% usually participate in Passover seder.

91% usually light Chanukah candles.

80% usually fast on Yom Kippur.

80% believe that life-cycle events should be of a traditional Jewish character.

77% declared that without the Jewish religion, the people would no longer exist.

("Guttman Institute Research," December 1993)

12. R. Moshe Zvi Neriah – navigating the line between freedom of choice and religious coercion

בחירה חופשית בטוב וברצוי היא משאת הכל. הורים נבונים משתדלים לחנך ילדיהם בדרכי נועם, לשכנע ילדיהם "מאוס ברע ובחור בטוב". מורים משכילים מתאמצים להביא את תלמידיהם לידי רצון עצמי. שלטון עירוני או ארצי חותר להביא את אזרחיו לידי הבנת החובות החברתיות, המקומיות, הארציות, הלאומיות והכלל-אנושיות. כשהמצב מחייב להשתמש בדרכי כפייה יודעים כל אלה לצרף עבודת הסברה למעשה הכפייה לפניו או לאחריו, ולמעט עד כמה שאפשר את השימוש בחוזק הכח, בזרוע השלטון. אכן, גלוי וידוע כי לא פעם, כשהמצב דוחק ואינו מאפשר פעילות הסברתית-חינוכית, האב כופה את ילדיו, המורה את תלמידיו, העיר את תושביה, והמדינה את אזרחיה. הכפייה היא איפוא מן הנורמות המקובלות בחברה אנושית תרבותית, החל מהמשפחה ובית הספר וגמור בשלטון העירוני ובחוקי המדינה כולה.

משעה שאנו שוללים את הנוסחה כי "הדת היא ענין פרטי", והננו מאמינים ומכריזים כי "הדת היא חוקת העם", מתוך ההבנה כי בעם ישראל נוספו על חוקי החברה הרגילים גם חוקי התורה שהם חוקי חיים לאומה, וכל הנמצא בברית העם חייב לשקוד על קיומם - בטלות מאליהן הטענות על כפייה דתית בשטח הצבורי. זכותו של העם היא לכפות את רצונו על יחידים. אולם כאמור, גם מי שמכוח האחריות האישית או הצבורית המוטלת עליו, נאלץ להשתמש באמצעי כפייה, חייב לזכור כי אין שימוש באמצעי כפייה אלה מטרה, שתנאי החברה המחייבים אותו אינם אלא הכרח שהזמן גרמו. חייב הוא להזהר בשתיים: א. שלא להפעיל כח כפייה מיותר, לצמצמו למינימום ההכרחי. ב. לא להסיח את הדעת מן המגמה והחתיירה להגיע להבנה ולרצון.

הנאלץ להשתמש באמצעי כפייה חייב לצרף הסברה ושכנוע, ולהפוך ככל האפשר את קללת הכפייה לברכת רצון. גם ביחס לחוקי מדינה, ככנסת או חוקיה, הרי ברור שלא יקום דור חדש ויאמר: הואיל ולא היינו בעולם בשעה שנחקקו חוקים אלו, אין אנו מכירים בהם! הם אינם מחייבים אותנו, מאחר ולא היינו מיוצגים במליאת הכנסת בעת החקיקה. קבלת דורות קודמים מחייבת את הבאים אחריהם - כמו שכתב הרמב"ם באגרת תימן: "והנגלות לנו ולבנינו עד עולם".

מושג "כפייה דתית" בעייתי הוא, לא מבחינתו המוסרית הכללית אלא מבחינת הערך הדתי-האישי הפרטי של עושה המעשה הדתי הכפוי. מה ערך יש למצוה דתית כשמקיימים אותה שלא ברצון? הלא "רחמנא לבא בעי" ואם הנביא מתרעם על הרגל ושיגרה "מצות אנשים מלומדה⁴, על אחת כמה וכמה שאינו מרוצה על ידי מעשה הבא בהכרח וכפייה. ומשום שרצה הקב"ה לזכות את ישראל, והרבה להם מצוות מעשיות, הזהיר וחזר והזהיר על תלמודה של תורה. שכן גדול כוחו של תלמוד שמביא לידי מעשה באהבה וברצון, גדול כוחו של תלמוד תורה המחבב את המצוות על עושיהן.